

MILITARY ACTIONS IN SOUTHERN BESSARABIA IN 1918

ВІЙСЬКОВІ ДІЇ В ПІВДЕННІЙ БЕССАРАБІЇ У 1918 Р.

Іван Татаринов

кандидат історичних наук, доцент

E-mail: tatarinoffivanevgen@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6345-7409

Ізмаїльський державний гуманітарний
університет, Україна

Ivan Tatarynov

PhD of Historical Science, Associate Professor

E-mail: tatarinoffivanevgen@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6345-7409

Izmail State University of Humanities, Ukraine

ABSTRACT

The events of the Ukrainian Revolution of 1917-1921 occupy an important place in the history of our country. However, some Ukrainian regions, due to a complex of military and political reasons, fell out of the general attention of researchers, because they were outside the boundaries of the Ukrainian People's Republic and the Ukrainian state. One of these regions was Southern Bessarabia (modern southern Odesa region). Even modern historiography practically does not pay attention to what happened in this region in the stormy year of 1918. The purpose of the article is to consider the military-political situation that developed in Southern Bessarabia at the beginning of 1918 and a simple study of the course of hostilities between various military units, as a result of which the region came under the rule of Romania. To create a more reliable picture, the author involved a number of different sources and works of researchers of foreign origin. It has been proven that in 1918, several military and political forces claimed power in Southern Bessarabia at once: the UCR, which was supported by Ukrainianized units of the former Russian army; Rumcherod, which relied on the Bolshevik units of the Romanian Front and the Black Sea Fleet; Sfatul Ceriș, who appealed for military aid to Romania. However, the complexity of the conditions in which each of the parties found themselves did not allow taking this region under complete control. It was the Romanian army in 1918 that had the strength, opportunity, and international support to conquer all of Bessarabia. The article details the chronology of the movement of the Romanian army from Cagul to Ackerman in 1918 and the combat clashes between various military formations that took place in the region.

Key words: Bessarabia, Romanian army, UCR, Bolsheviks, Danube flotilla, Bolgrad, Izmail, Kilia, Vylkove, Akkerman.

Актуальність теми. Українська революція 1917-1921 рр. мала надзвичайно важливе значення в історії нашої країни та відіграла помітну роль в подальшому державотворенні. Сьогодні в Україні на державному рівні відзначається цілий комплекс свят пов'язаний з тими подіями (День пам'яті Героїв Крут, День Соборності України та інші). Однак деякі українські регіони, через комплекс військових та політичних причин випали з цих подій, бо опинилися за межами УНР та Української держави. Одним з таких регіонів стала Південна Бессарабія (сучасний південь Одеської області). Пізніше цей край довго залишався на периферії сучасного українського історичного дискурсу. Зокрема, загальноукраїнські історичні праці мало уваги приділяли Південній Бессарабії. До того ж, досить часто регіон повністю виключався з поля зору при висвітленні історичного розвитку Півдня України.

Від моменту утворення Української Центральної Ради (УЦР) населення Південної Бессарабії, значну частину якого складали етнічні українці, з інтересом спостерігало за її діяльністю. Після проголошення Української Народної Республіки її уряд, визначаючи

державні кордони, звернув особливу увагу на південно-західний регіон. У попередніх умовах мирного договору з Радянською Росією зазначалося, зокрема: «Питання відносно Бессарабії вирішає Українська Народна Республіка на підставі самовизначення націй по згоді Румунії і Бессарабії після виводу з території останньої військ Совіта Народних Комісарів» (Сергійчук, 1999: 178).

Віра в те, що включення цього регіону до складу Української Народної Республіки (УНР) відбудеться мирно, стверджувалася і волевиявленням місцевого населення. Так, 10 січня 1918 року Селянський з'їзд Аккерманського повіту постановив: «Приєднати Аккерманський повіт до України як автономної частини Російської республіки, одержавши гарантію персональної автономії дрібних національностей і закріплення завойованих революцією основ, за обов'язкової соціалізації землі» (Аккерманское слово, 1918, 12 січня).

Однак, всім цим планам і задумам не судилося збутися. Паралельно із Селянським з'їздом Аккерманського повіту почалася фактична анексія Бессарабії румунськими військами. В результаті чого регіон опинився під владою Румунії та більш ніж на 20 років був відірваний від України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день в історіографії вистачає досліджень, присвячених вирішенню так званого «бессарабського питання» між українськими та румунським урядом (Бойко, 2008; Гедін, 2012). Також значна увага звертається на Хотинський повіт та Хотинське повстання (Кучик & Кройтор, 2013; Соловйова, 2008). При цьому досліджень, які б комплексно розглядали перебіг подій в Південній Бессарабії – практично немає. Виключенням є науково-популярні публікації (Савченко, 2006).

Метою статті. У зв'язку з вищезазначеним в цій статті ми розглянемо військово-політичну ситуацію, що склалася в Південній Бессарабії на початку 1918 р. та проведемо дослідження ходу бойових дій між різними військовими з'єднаннями, в результаті яких регіон опинився під владою Румунії.

Виклад основного матеріалу. На початку 1917 р. Бессарабська губернія виконувала роль тилу найбільшого фронту Росії – Румунського. Тут були розміщені значні військові контингенти російської армії. Зокрема в Південній Бессарабії знаходилась 6-а армія генерала А. Цурікова зі штабом у м. Болград.

Окремо слід згадати Загін оборони Дунаю та Дунайських гирл, що входив до складу 6-ї армії. До неї входила Окрема Балтійська морська дивізія та Дунайська флотилія. Штаб на чолі з адміралом Д. Ненюковим знаходився в Ізмаїлі. Загін зайняв оборону в гирлі Дунаю по рукавах (Кілійському, Сулінському та Георгіївському), тобто район Ізмаїл – Сулін – Кілія. Загону ставилося завдання міцно утримати дельту Дунаю і допускати переправи противника через Георгіївський рукав (Егоров, 1928: 93).

Крім російської армії в Бессарабії були частково розквартировані румунські війська, що відвели сюди для переформування після поразок та окупації Центральними державами частини Королівства Румунія в кінці 1916 р. Румунська Дунайська флотилія була включена в Загін оборони Дунаю та Дунайських гирл. В румунській Молдові та в Бессарабії румунські війська переоснащували та перевчали французькі інструктори для операцій 1917 р. Однак Лютнева революція завадила масштабному наступу російсько-румунських військ по відвоюванню румунських територій.

Після Лютневої революції 1917 р. у російських військах стали все помітнішими розклад дисципліни та занепад бойового духу. Цьому сприяв Наказ №1 Петроградської Ради робітничих та солдатських депутатів від 1 (14) березня 1917 р. Згідно з цим наказом, вся влада в частинах мала перейти до рук комітетів, яким належало керувати політичною роботою, розпоряджатися зброєю та контролювати всі дії офіцерів. Наказ № 1 скасовував титулування офіцерів, вставання фронту і честь позаслужби (Истрати, 1973: 20). У військах почали створюватись національні комітети, що прагнули створити українські, молдавські та інші національні частини в складі поки ще російської армії.

Офіцери, які не хотіли миритися з таким станом речей усувалися від командування. Зокрема було знято з посади С. Фабрицького, а на його місце призначено адмірала В. Трубецького. Та й він протримався недовго. Після конфлікту Ізмаїльським гарнізонним комітетом влітку 1917 р. він пішов з посади, а на його місце було призначено адмірала Д. Ненюкова (Егоров, 1928: 95-96).

В такій ситуації солдати не поспішали підкорюватися своїм командирам, порушували «сухий закон» та громадський порядок в регіоні. Так, 16 (29) жовтня 1917 р. у Болграді невідомі розгромили винний склад, почалися заворушення. Того ж дня місцева влада видала наказ такого змісту: «З метою встановлення у місті порядку та запобігання в майбутньому ексцесів, здатних порушити нормальне життя міста, Болградський комітет громадської безпеки заявляє, що винні у зберіганні запасів горілки та її продажу, а також викриті у підбурюванні до погромів, будуть піддаватися суду, а місцеві жителі, крім того, висилатимуться з району розташування військ» (Tatarynov, 2020: 157-158).

Ситуація з порядком у військах ще більше погіршилась після Жовтневого перевороту. Російське військове командування на місцях не визнало нову владу, почалося протистояння між прибічниками Тимчасового уряду та більшовиків. Солдати почали кидати свої позиції та зі зброєю в руках повертатися до дому, по дорозі відбираючи все необхідне у місцевих жителів. Почались погроми (Бессарабская жизнь, 1917).

В листопаді 1917 р. комітет національних комісарів 6-ї армії постановив: усім офіцерам, солдатам, лікарям, чиновникам і дружинникам Бессарабії, які перебували у відпустках або на лікування в межах Аккерманського та Ізмаїльського повітів, після їх завершення негайно з'явитися до Аккермана та Болграда для вступу до новосформованих бессарабських полків. Головною метою цих формувань оголошувався захист майна та безпеки громадян Бессарабської губернії «від насильства і грабежів, що охопили рідний край». Зазначені чини мали прибути в Болград до коменданта Новобессарабського полку (Олександрівська вул.), або в Акерман – до командира 227-го Українського запасного полку (вул. Думбрзова). З них формувався Акерманський піхотний полк (КІУА. Ф. 782, Оп. 1. Спр. 3: 22).

Неспокійно було й в лавах румунських військових. У демонстраціях революційних російських військових у дунайських портах – російських та румунських – навесні та влітку 1917 р. брали участь матроси та румунські робітники. Поступово серед румунів, що вступили в контакт з російськими революційними організаціями в дельті Дунаю, сформувався протестний рух. Паралельно зростала кількість румунських моряків, що стали дезертирами. До кінця 1917 р. тільки в Кілія-Веке було зареєстровано 132 матроси-дезертири. Усе це спонукало командування румунського флоту вжити заходів для запобігання дезертирству своїх військ і впливу російських революціонерів: скоротити контакти з населенням району, посилити (через військово-польовий суд) покарання за непокору (Dobrinicu, 2018).

У листопаді 1917 р. фактичний командувач Румунським фронтом генерал Д. Щербачов підтримав рішення УЦР про об'єднання військ Південно-Західного та Румунського фронтів колишньої російської армії в єдиний Український фронт і 23 листопада (6 грудня) був він призначений його командувачем. Для наведення порядку у військах, французькі військові представники на Румунському фронті дали згоду початку переговорів з представниками Центральних держав. 26 листопада (9 грудня) у Фокшанах було підписано перемир'я між об'єднаними російсько-румунськими та німецько-австрійськими військами (Оськин, М. 2019: 40).

На початку грудня 1917 р. в Південній Бессарабії (Акерманський та Ізмаїльський повіти), де зберігалось протистояння сил, ще вірних Тимчасовому уряду, та більшовизованих солдатів, з'явилася «третя сила» – створений молдавськими політичними партіями Крайовий парламент «Сфатул Церій» (Краєва рада), який проголосив всю територію Бессарабської губернії територією новоствореної Молдавської народної

республіки (2 (15) грудня 1917 р.). Хоча Крайовий парламент і розраховував включити Південну Бессарабію до Молдавської республіки, він забував, що молдаване та румуни тут становили невелику частину населення (приблизно 26–27%). Центральна Рада спочатку вітала рішення про створення Молдавської республіки та відклала спірне питання про Південну Бессарабію до Українських Установчих зборів. За Третім універсалом Центральної Ради, південно-західні кордони УНР обмежувалися Дністром (західними адміністративними кордонами Херсонської губернії). Незважаючи на це, Центральна Рада вважала, що Аккерманський повіт Бессарабії є частиною УНР, оскільки в ньому мешкало до 49% українців (молдаван та румун в Аккерманському повіті налічувалося лише близько 23%). Однак керівництво новоспеченого молдавського уряду визнало всю Бессарабію своєю територією. Але повністю підпорядкувати ці землі своїй владі було не в силах. Для утвердження своєї влади та «Сфатул церій» вирішив запросити до Бессарабії регулярну румунську армію (Савченко, 2006).

Свою владу на Південну Бессарабію намагався розповсюдити також Центральний виконавчий комітет Рад Румунського фронту, Чорноморського флоту та Одеського військового округу (Румчерод). Ще 3 (16) грудня 1917 р. більшовики розпустили Румчерод за те, що більшість у ньому мали есери та інші. Новий виконком Румчерода, обраний наприкінці грудня, був повністю підконтрольним більшовикам та лівим есерам. Румчерод проголосив себе вищою владою у південно-західній області (у Бессарабії та Херсонській губернії) та на Румунському фронті, взяв на себе керівництво всіма революційними армійськими частинами Румунського фронту.

Почав зароджуватись в Південній Бессарабії й «білий» рух. На початку 1918 р. колишній командир 2-го морського полку Окремої Балтійської морської дивізії полковник М. Жебрак-Русанович почав формувати в Ізмаїлі Звідний Морський Добровольчий полк. Всі офіцери 1-го морського полку, що знаходились в цей час в Ізмаїлі записались туди на службу. Пізніше до них приєдналися кілька офіцерів 3-го та 4-го полків, а також інших частин. Всього в загін набралось 130 осіб. Командиром полку став сам М. Жебрак-Русанович. Загін прагнув покинути регіон та приєднатися до офіцерських загонів, що формувалися в Росії (Шишкіна, 2013).

Генерал Д. Щербачов, спираючись на національні частини та румунські підрозділи почав викорінювати більшовизм на фронті та роззброювати ненадійні частини. Разом з тим, більшовики, спираючись на революційні частини та вплив Румчерода, прагнули розкласти фронт, роззброїти офіцерів та контрреволюційні частини, встановити свою владу та направити величезні солдатські маси до тилу, на допомогу червоним. Тож всі зусилля більшовиками направлялись на демобілізацію військ, а також евакуацію військового майна та кораблів. Наприклад, ще на початку січня 1918 р. з Ізмаїла пішла більша частина демобілізованих військ, а до Одеси у супроводі канонерських човнів відпливли каравани з військовим майном. Слідом на штабному пароплаві «Проворный» відбув основний склад Ради та Виконкому Придунайського краю начолі з П. Філоновим, який і займався організацією евакуації (Шишкіна, 2022).

В кінці грудня 1917 р. війська вірні УЦР взяли під контроль штаб 6-ї армії в Болграді. Генерал А. Цуріков фактично був усунутий від командування, його місце зайняв генерал А. Пржхайло, у відповідь на це 6 (19 січня) 1918 р., за участю представника Одеського комітету більшовиків Б. Зеліченка, в місті було створено військово-революційний штаб. Для боротьби з ним з лінії фронту командування перекинуло козацьку бригаду та загін солдатів-мусульман. У Болграді почав терміново формуватися бессарабський національний полк. Залізничні станції, переправи та мости в районі Кагула та Рені, через які здійснювався зв'язок між військовими частинами 4-ї та 6-ї армій, контролювалися військами Румунії та УЦР (Мельник, 1978: 73-74).

У ніч 8-9 (21-22) січня більшовизовані загони гарнізону після нетривалої битви зайняли пошту, телеграф, телефон, залізничну станцію Троянів Вал, заарештували

командира 6-ї армії генерала А. Пржхайла, його начальника штабу генерала С. Дядюшу та командира 47-го армійського корпусу генерала П. Коцебу. На заміну їм більшовики поставили командувачем прапорщика Л. Дегтярьова. Було взято під варту членів румунської місії у Болграді, та представників політичних сил, що не сприймали владу більшовиків. Було сформовано загін з понад 600 солдатів і 100 офіцерів, які перейшли на бік більшовиків. Вживалися заходи щодо зміцнення оборони району (Мельник, 1978: 88).

Тим часом в Ізмаїлі гору також взяли більшовики. Начальником Окремої морської Балтійської дивізії став писар штабу Яковлев. Окрім цього, 23 грудня (5 січня) 1917 р. за рішенням комітету Дунайської флотилії командир Дунайської Д. Ненюков був усунений від командування. Керівництво флотилією стало здійснюватися колегією з трьох комісарів Річкових сил та військ оборони гирл Дунаю: прапорщика Надірадзе, солдата Єгорова та лівого есера матроса Бардашова (Егоров 1928: 99). Загалом Румчероду на початку 1918 р. підкорялися більшовизовані загони 47-го армійського корпусу, 1-го та 2-го полків Балтійської дивізії, місцеві революційні загони, а також матроси бойових кораблів Дунайської флотилії (Мельник, 1978: 88).

Більшовикам вдалося захопити владу також в Аккермані. 15 (28) січня сюди вступив загін військ УЦР. Нагадаємо, що 10 (23) січня місцеве населення виступило за приєднання до України. Однак, більшовики не могли допустити втрати такої важливої позиції на Дністрі. Вже наступного дня червоні загони, що підійшли з Одеси, витіснили українські війська з міста в напрямку Татарбунар та Арцизу (Мельтюхов, 2010: 11).

Під впливом більшовицької агітації румунські моряки створювали на своїх кораблях, а також у головних портах ревкоми. Їх учасники не корилися офіцерам, дезертирували, а інколи і переходили на бік російських більшовиків. Зокрема, ще 13 (26) січня 1918 р. в Кілії повстанцями були захоплені румунські кораблі. На їх щоглах було підняті червоні прапори, а офіцерів знято. Деякі кораблі пішли з Кілії до Ізмаїла та Вилкового, де підбурювали моряків з інших кораблів також повстати. Були захоплені судна Румунського річкового судноплавства та Гідротехнічної служби, розташовані в Кілії, Ізмаїлі та Вилковому. Офіцери різних пасажирських і транспортних судів з Кілії були заарештовані. Більше того, бунтівники створили революційний трибунал, який заочно засудив кількох офіцерів до страти (Dobrincu, 2018).

Крім того 13 (26) січня з Одеси до Суліни прибули два міноносці з більшовицькою агітацією перекладеною румунською мовою. Їх метою було почати повстання серед румунських солдатів і матросів. Наступного дня більшовики заарештували в Ізмаїлі трьох старших офіцерів румунського флоту, але їм вдалося втекти тієї ж ночі. 16 (29) січня більшовицьке судно, що мало на борті румунських дезертирів, закликало румунську сторону спустити триколор та підняти червоний прапор. Однак ці спроби особливого успіху не мало – румунське командування уникало будь-яких контактів з червоними (Kirîtescu, 1989: 249).

Зважаючи на збільшення інцидентів за участі більшовиків та дезертирів в тилах Румунського фронту, 4 (17 січня) 1918 р. Рада міністрів Румунії ухвалила рішення про початок військової операції по взяттю під контроль земель Бессарабії. Вже 7 (20 січня) румунський генеральний штаб направив військам оперативний наказ. В подальшому уряд Румунії відкидав будь-які звинувачення в свою адресу стосовно анексії бессарабських земель. Румунська сторона стверджувала, що «ніколи не мала наміру завойовувати чи анексувати Бессарабію, однак при цьому і не збиралася відмовлятися від історичних своїх прав на етнічні румунські землі». Важливою в цьому контексті була малодоказова теза румунського уряду про те, що населення Бессарабії бажало об'єднатися з Румунською державою. Щодо направлення військового контингенту до Бессарабії королівський уряд твердив, що вони призначалися як для охорони складів румунської армії, так і майна та життя громадян від безчинств більшовицьких військ (Гедін, 2012: 110).

Відповідно до плану наступу, розробленого румунськими генштабом – 13-та піхотна дивізія під командуванням генерала І. Попеску отримала завдання переправитись через Прут в районі Кагулу, покласти край заворушенням, забезпечити військові склади та заспокоїти регіон шляхом військової окупації. З військ дивізії було сформовано два загони «Прут» та «Болград». На відміну від інших румунських частин їх місія виглядала найбільш складною, оскільки більшість місцевого населення не було румуномовним, тому сприймало румунські війська в основному вороже. Крім того тут зосередились значні маси більшовизованих загонів російської 6-ї армії.

Загін «Болград» у складі трьох батальйонів 47-го піхотного полку, з артилерією та кіннотою (близько 2,5 тис солдатів), 11 (24) січня переправився через Прут у Оанчі та увійшов у Кагул й звідси попрямував до Болграда. Під Вулканештами були захоплені дві батареї 120-мм гаубиць і колона з боєприпасами (23 підводи), яка намагалася прорватися в бік Болграду. Відповідно до румунських досліджень наступ на Болград виглядав як послідовне займання сіл з конфіскацією в них зброї та супроводжувався втечею більшовиків. 12 (25) січня місто було зайняте після кількох холостих залпів румунської артилерії. Населення було розброєне, а місто переведено в оборонне положення від можливих нападів. Румуни повернули командування російською 6-ю армією генералу А. Пержхайло. Повноваження нового командувача залишаються номінальними, оскільки він не мав зв'язку з розпорощеними та більшовизованими частинами своєї армії (Kirițescu, 1989: 247).

При цьому за твердженням радянських дослідників солдати Балтійської дивізії та 47-го корпусу 6-ї армії разом з місцевим населенням навпаки розгромили та обеззброїли румун у ряді сіл (Акмангіт, Кубей, Байрамчі) та на вузловій станціях Кайнари та Бессарабська. І тільки після завзятих боїв, що тривали цілий день 12 (25) січня та масованого ворожого артилерійського обстрілу міста більшовицькі частини залишили Болград, відійшовши до Ізмаїла (Мельник, 1978: 89). Як бачимо дані про бої біля Болграда є діаметрально протилежними. Та як би не було місто таки опинився в руках румун.

Паралельно з цим загін «Прут» у складі батальйону 48-го полку з артилерією та кіннотою 11 (24) січня форсував Прут у Вадулуй-Ісак і, спускаючись на південь, займав села, мости та броди. Ренійська рада більшовиків і військовий комітет російської 115-ї дивізії, зважаючи на нечисленність бойових сил, вирішили евакуювати місто. 14 (27) січня загін «Прут» зайняв Рені. Нижній Прут тепер повністю опинився в руках в румун. (Мельник, 1978: 89; Kirițescu, 1989: 247).

Цікаво, що в газеті «Одесские новости» містилась інформація, що разом з румунами проти більшовицьких частин на цьому напрямку боролися й українізовані частини: «... Сердюкський полк пройшов Галац і Рені та разом з румунами рушив через Болград на Сарату, де знову вів бої з більшовиками» (Одесские новости, 1918, 15 березня). На скільки це правда судити складно, оскільки додаткових підтверджень цієї інформації нам виявити не вдалось.

Подальші військові дії були направлені на встановлення домінування румунських сил у водах Дунаю. Тому продовження військових операцій відтепер мало змішаний характер: на суші та на воді. Щоб взяти під контроль Кілійське гирло румуни висунули сюди два дивізіони річкових моніторів: 1-й дивізіон (монітори «Lahovari», «Kogălniceanu») зайняли рукав Татару, 2-й дивізіон (монітори «Brătianu», «Catargiu») зайняли рукав Бабіна. Вся Дельта була прикрита форпостами батальйону морської піхоти та понтонного загону. У с. Ласкар Катаржі, навпроти Ізмаїла, була встановлена бездротова телеграфна станція (Kirițescu, 1989: 248).

Для відсічі румунам було створено особливу армію під командуванням П. Лазарева, але її сили не перевищували 5-6 тис. багнетів. 13 (26) січня в Суліну на есміні «Дерзкий» з Севастополя прибула комісія ЦК Чорноморського флоту. Її основним завданням був не стільки захист території, скільки евакуація людей та вантажів із районів, які могли бути

захоплені румунами (Лапшин & Пахмурин, 2012: 29). Це вказує на те, що більшовики розуміли – втримати регіон у протистоянні з румунами їм не вдасться, тому прагнули вивезти перед усім військове майно, яке було необхідно в подальшій війні в самій Росії.

В Ізмаїлі знаходилися Дунайської військової флотилії та сухопутних частин, які ще не встигли демобілізуватися, судна торгового флоту, залишки продовольчих та речових складів. Оборону Ізмаїла очолив Союз фронтовиків, до якого входили не тільки більшовики, а й представники інших політичних сил. Саме есерів та меншовиків пізніше червоні звинувачували в провалі оборони (Мельник, 1978: 90). Загін оборонців міста складався з моряків та робітників порту (всього близько 500 осіб) а також солдатів, розквартированих в місті. На чолі загону став К. Монаков, а комісаром призначено Г. Мойсеєнка (Мельник, 1978: 90).

Таким чином, частина кораблів Дунайської флотилії стояли в Ізмаїлі, а румунські у районі Кілія-Веке. Позаду румунського флоту, у Суліні та Вилкові, стояли інші російські судна. Відступ російських сил з Ізмаїла в бік Суліни та моря, проходження повз румунський флот, могло спричинити серйозні ускладнення.

Командування російської флотилії в Ізмаїлі звернулося до В. Скодрі, який очолював румунську флотилію в Кілія-Веке. У повідомленні йшлося про те, що російський флот на Дунаї більше не збирається брати участь у військових діях та планує відійти до Чорного моря, після евакуації свого військового майна. Крім того ставилося питання щодо позиції румунського флоту в разі оголошення війни між Румунією та Росією і чи буде можливим укладання сепаратних домовленостей та на яких умовах. Відповідь, надіслана від румунського верховного штабу була цілком однозначною: «Румунський флот буде з останніми силами придушувати будь-які спроби агресії з боку російських частин, знищуючи будь-яке бунтівне або агресивне судно, зупинить румунські судна, які були передані в розпорядження росіян для виходу з Дунаю...». Тобто можливості відступу до Чорного моря румуни не залишали. Відповідно до цього росіяни почали бойові дії. До рукава Бабіна підійшов російський буксир і розбив та посадив на міліну канонерський човен «Grivița» (Kirițescu, 1989: 249).

16 (29) січня канонерські човни «Терець» та «Кубанець» обстріляли румунські позиції у с. Жебріяни (суч. Приморське) недалеко від Вилкового. Незабаром румунський десант зайняв с. Періправа (Лапшин & Пахмурин, 2012: 29). Зі свого боку румунський флот вжив наступних заходів: три канонерські човни типу «Oltul» стали біля с. Періправа; біля Кілія-Веке були зосереджені монітор «Kogălniceanu», кілька плавучих батарей, три бронекатери, один торпедний катер і три дрібних судна; поблизу Ізмаїла, взявши під приціл російські кораблі, стояли монітори «Brătianu», «Calargiu», «Lahovari» та бронекатер (Stănescu, 1999).

18 (31) січня близько 16:20 в ході бойового зіткнення з румунами на Дунаї, недалеко від Ізмаїла, російський канонерський човен «Донець» отримав три влучення 75 мм снарядів вище ватерлінії. Ці влучення серйозних пошкоджень не завдали. Того ж дня «Терець» та «Кубанець» підняли червоний прапор та перейшли на бік більшовиків. Ця подія була суто формальною – у хаосі та анархії тих днів визначити дійсні настрої екіпажу було неможливо (Лапшин & Пахмурин, 2012: 29).

Паралельно з усіма цими подіями наступ на Ізмаїл, щоб встановити оперативний зв'язок з румунською флотилією на Дунаї, вели загін полковника К. Драгу від Болграду та частина загону «Прут» від Рені. Рух К Драгу відбувався через с. Кайраклія (суч. Лощинівка), де румунські загони були зустрінуті вогнем і атаковані російськими солдатами. Так само румун зустріли біля с. Броска, с. Саф'яни та в околицях Ізмаїла (Stănescu, 1999).

Наступ румунського лівого флангу загрожував відрізати більшовикам шлях до Кілії. Над військами, що обороняли Ізмаїл та околиці, нависла загроза оточення. У зв'язку з цим 20 січня (2 лютого) Виконком Румчерода віддав розпорядження направити Балтійську дивізію до Кілії, а румунські кораблі, що перейшли на бік більшовиків, вивести з Дунаю в чорноморські порти (Мельник, 1978: 87-88).

У ніч із 20-21 січня (2-3 лютого) румунська артилерія розпочали бомбардування Ізмаїла. Їй відповіли гармати, встановлені на міській площі. Канонерки «Терец» та «Кубанец», які прибули до Ізмаїла, об'єдналися з канонеркою «Донец» й почали обстріл румунських військ. Особливої допомоги силам на березі від них не було, оскільки їх вогонь ніким з берега не коригувався. В цей же час, виконуючи наказ Румчмероду, загони Балтійської дивізії вантажилися на кораблі для відплиття в Кілію. В порті почалася штовханина та паніка (Лапшин & Пахмурин, 2012: 29).

В цих умовах російське командування звернулося до румун з пропозицією про угоду, за якою російські канонерські човни зобов'язувалися припинити вогонь та відійти в Чорне море. Румуни погодились їх пропустити. Російські кораблі без пострілів пройшли від Ізмаїлу повз румунські сили в Кілія-Веке, але, замість того, щоб відправитися в Одесу стали на якір в районі Вилкового (Kirițescu, 1989: 250). 22 січня (4 лютого) 16:30 дня два взводи румунської морської піхоти висадилися в Ізмаїлі й зайняли порт, а за ніч саме місто було зайняте військами К. Драгу, які легко подолали опір більшовиків. Все військове майно російської армії, що не встигли вивезти на кораблях було захоплено (Stănescu, 1999).

Пізніше виявилось, що під час бою більшовиками був застрелений комісар румунського уряду при 47-му корпусі, що знаходився в Ізмаїлі ще з початку 1917 р. (Kirițescu, 1989: 250). Судячи з усього, за це було розстріляно лідера ізмаїльських більшовиків К. Монакова та ще 14 матросів-більшовиків (Михайлова, 1942: 17-18). За іншими даними К. Монаков помер ще 21 січня (3 лютого) від отриманих в бою ран, а розстріляно було його заступника Г. Мойсеєнка (Мельник 1978: 90).

У відповідь на активні наступальні дії румун 24 січня (6 лютого) Румчерод наказав військам Румунського фронту та Одеського округу «негайно чинити збройний опір румунським військовим загонам, що увійшли до Бессарабії, а також у будь-якій іншій місцевості при спробі румунських військ роззброїти радянські загони або захопити військові матеріали та спорядження» (Мельтюхов, 2010: 11). Як бачимо знову ж в наказі йшла мова не про оборону Бессарабії, а саме про захист військового майна.

Для захоплення Кілії румунами також було організовано взаємодію річкових і сухопутних загонів. Із Сулінського гирла через рукав Періправа було вислано десантний загін з двох рот, посилених кулеметним відділенням. Батальйон морської піхоти з Ізмаїлу відправився на човнах до Кілії. 24 січня (6 лютого) полковник К. Драгу, залишивши один батальйон та одну батарею артилерії в Ізмаїлі, об'єднав свої сили із загоном полковника Д. Ротару, який підійшов з Болграда. Їх сили тепер налічували три батальйони піхоти 47-го піхотного полку, чотири артилерійських батареї та кавалерійський загін (Stănescu, 1999). В Кілії більшовики мали три морські («Донец», «Терец» і «Кубанец», що відійшли від Ізмаїла) і дев'ять річкових канонерок, два буксири та майже два десятки інших суден, але їхні екіпажі вмирати за справу більшовиків не хотіли (Лапшин & Пахмурин, 2012: 29).

Під прикриттям кораблів, що прибули з Вилкового, війська червоних були евакуйовані до Вилкового. Цим скористався 1-й дивізіон румунської флотилії (монітори «Lahovari», «Kogălniceanu») і 25 січня (7 лютого) висадив загін моряків, які без жодного опору зайняли місто (Stănescu, 1999). Про події навколо Кілії дані в радянській та румунській історіографії також різняться: радянські автори пишуть про запеклі бої (Мельник, 1978: 91), а румуни про захоплення міста практично без бою (Kirițescu, 1989: 250).

Військові операції навколо Вилкового далися румунам значно важче. Тут зосередилися всі більшовицькі сили на Дунаї, що відступили з Рені, Ізмаїлу та Кілії. Розташування Вилкового в гирлі Дунаю, недалеко від моря, давало можливість залучити до оборони військово-морські сили Чорноморського флоту, які були в повному розпорядженні червоних.

Однак, Вилківська рада здебільшого складалася з рибпромисловців, яким зовсім не хотілося битися, тим паче поразки більшовиків в Болграді, Рені, Ізмаїлі та Кілії не надихали

на відчайдушний спротив. Для розвідки обстановки та організації оборони від Румчероду до Вилкова на есмінці «Счастливый» було відправлено члена Одеської Ради Матроських депутатів І. Косова-Суворова. Він прибув на чолі загону зі 100 румунських революційних матросів з кораблів «Împăratul Troian» і «Regele Carol I» при трьох кулеметах. І. Косов-Суворов зібрав мітинг на якому місцевими прибічниками більшовиків було прийнято рішення не враховувати думку Вилківської ради про здачу міста та організувати свій ревком (Суворов, 1935: 7)

З місцевих рибалок та селян було сформовано дві роти по 200 та 250 осіб (Менахина, 1969: 25). Румунські матроси взялися переобладнати баржі в канонерські човни, а також розпустили екіпаж канонерського човна «Терец», який не бажав далі битися на боці більшовиків, і зайняли його місце. Доукомплектувати екіпаж допомогло ще одне підкріплення з Одеси – близько 50 румунських матросів.

З навколишніх сіл Галілешти (суч. Десантне), Гіберцени (суч. Нерушай) та Жебріяни (суч. Приморське) підтягнули продовольство, а з добровольців на конях було сформовано два ескадрони по 30 осіб на чолі більшовиком Т. Порошенко, що напередодні прибув з Ізмаїла.

Оборонятися вирішили таким чином:

- перша рота з рибалок, під командуванням А. Семибратнєва, зайняла позицію на березі Дунаю у напрямку Кілії, за 18 верст від Вилкового. Її підтримували дві баржі-канонерки, озброєні 3-дюймовими гарматами (по дві на баржу);
- друга рота П. Авдєєва та батарея тридюймовок зайняли оборону на дорозі Галілешти-Жебріяни, в районі озера Сасик, за 25 верст від Вилкового.
- одна батарея тридюймовок була залишена в резерві.

Та виявилось, що роти знаходилися на відстані близько 20 верст одна від одної, ще й місцевість була перерізана болотами та очеретами. Зв'язок між ротами довелося налагоджувати через Вилкове, а про взаємну підтримку довелося забути (Суворов, 1935: 7).

Наступ на Вилкове румунські сили здійснювали як з суші, так і з Дунаю. На суші загін К. Драгу, що складався приблизно з трьох батальйонів 47-го піхотного полку, ескадрону 5-го полку келерашів (кіннота) та двох з половиною артилерійських батарей, просувався на північ від Вилкового. Біля с. Періправа (на протилежному від Вилкового березі) був розміщений змішаний загін, який разом з морськими військами мав скласти десант біля Вилкового. Румунський флот зайняв наступні позиції: 1-й дивізіон моніторів став за 500 м вгору від гирла каналу Черновка, а 2-ий дивізіон – за 500 м вгору від каналу Суліманка (Stănescu, 1999).

25 січня (7 лютого) румуни пішли у наступ на Вилкове. Напередодні до більшовиків перебігли 20 румунських солдатів із молдован та влилися в оборону. І. Косов-Суворов пізніше згадував: «...Приходили одні з гвинтівками, а інші без гвинтівок. Перебіжчики називали себе більшовиками, тут же ставали до лав Червоної Гвардії» (Суворов, 1935: 8). Крім того, зусиллями Т. Порошенка склад сухопутних сил оборонців було доведено до 650 осіб.

Перша атака румун, після години артилерійської підготовки, була направлена на другу роту. Піхота кілька разів підходила до окопів більшовиків, але була відбита. Келераші намагалися обійти позиції по берегу озера Сасик, але біля Жебріяни в морі, раптово з'явився «Терец» і обстріляв їх кількома снарядами. Кіннота змушена була відступити. Наступного дня румунська армія атакувала першу роту. Тут навіть дійшло до рукопашної, але на допомогу прийшли артилерійські баржі на Дунаї. За першу добу боїв захисники втратили кілька десятків людей убитими та пораненими. Були відправлений запит про допомогу до Одеси (Kirițescu, 1989: 251).

27 січня (9 лютого) загін К. Драгу закріпився в селах Галілешти та Гіберцени Спроби захопити Жебріяни вибито з моря вогнем канонерок «Терец» та «Кубанец». В цей же час російська артилерія з Вилкового обстріляла с. Періправа і знищила церкву, де знаходився

румунський артилерійський спостерігач. Румуни в свою чергу відкрили вогонь з батареї гаубиць та гармат моніторів (Лапшин & Пахмурин, 2012: 29).

Наступного дня, для знищення канонерок більшовиків, морем на Вилкове вийшов 1-й моніторний дивізіон та кілька озброєних пароплавів. Загін застав «Терец», коли той заходив у гирло Дунаю. Почалась артилерійська дуель. Третім залпом «Терец» пошкодив монітор, який задимів, отримав сильний крен і викинувся на мілину. Загін змушений був відступити на 2 км вверх за течією. Через великі хвилі «Терец» не зміг підійти і захопити румунський монітор. Вранці румуни пригнали буксири та витягли його. Пароплавам було наказано відновити атаку. Але «Терец» ховався у очеретах і вів вогонь, керований спостерігачами з церков у Вилковому. Пароплави не бачили канонерку, стріляли мимо, а спіймавши близькі розриви, відходили (Суворов, 1935: 9; Kirițescu, 1989: 251).

В свою чергу, спроби російських військ наступати від с. Жебріяни на с. Галілешти зупинялися румунською артилерією. Однак, щоб вийти з зони вогню ворожого флоту, основна частина румунських військ була відведена до с. Карачиця (суч. Мирне). В інших населених пунктах, куди досягала артилерія червоних, румуни залишили лише передові пости. К. Драгу висунув своє ліве крило вперед, щоб перекрити зв'язок російських сил з Аккерманом. Таким чином Вилкове було повністю заблоковано по суходолу. Супротивники почали окопувати свої позиції: більшовики у Вилковому та Жебріянах, а румуни – в Галілештах та Карачиці. Мороз та хуртовина не сприяли наступальним діям для обох сторін (Stănescu, 1999).

Румунське командування почало готувати десант для захоплення Вилкового. Керівництво десантними силами було покладено на майора С. Аврамеску. Для зв'язку та транспортування в його розпорядження передали судно «Mântuirea». Для ефективної контрбатареїної боротьби 1-й дивізіон моніторів румуни розташували в 3 км від каналу Суліманка, плавуча батарея 120-мм гаубиць розташувалась в 300 м від цього ж каналу. Сюди ж було перекинуто загін Д. Ротару з 23-м артилерійським полком. Дві батареї 127-мм гаубиць стали на схід від верхів'я озера Небун, батарея 75-мм гармат на Гріндул Маре, на схід від лісу Летеа. Три роти десантного батальйону і одна понтонників знаходились в окопах на околиці с. Періправа. Крім того, у розпорядження флоту надійшли два винищувачі та коригувальний літак. Почалась підготовка до операції проти більшовицьких кораблів у Очаківському каналі (Kirițescu, 1989: 251).

28 січня (10 лютого) батареї відкрили вогонь та змогли потопити баржу-канонерку «К-15». Наступного дня румунські війська провели атаку по всьому фронту. Її вдалося відбити, але при цьому були використані майже всі боєприпаси. Більшовики знову почали відправляти запити про допомогу до Одеси. Наступного ранку до міста прибув член Верховної колегії з російсько-румунських та бессарабських питань А. Железняков на борту міноносця «Керч». Щоправда, без підкріплень, тільки з боєприпасами (Обидин, 2018).

Свої військові здібності Вилківський ревком оцінював досить тверезо. Тому звернувся до А. Железнякова з проханням очолити оборону. Останній відразу запропонував висадити на правому березі десант і захопити румунські батареї. Було оголошено набір добровольців. Викликалося 70 бійців. Для десанту в місцевого населення було реквізовано 15 каюків. Командиром загону було призначено І. Косова-Суворова. Десант вирішили здійснити вночі, а для його підготовки стягнули всю артилерію, що була у Вилковому, в одне місце. Рівно опівночі десантники повантажилися на каюки за 5 верст вище за течією. Коли човни були посередині шляху, артилерія замовкла. Майже відразу з вилківського берега злетіли дві освітлювальні ракети. Їх запустили два російські офіцери, що під прикриттям перебували в лавах більшовиків, за що пізніше були розстріляні. Каюки опинилися перед румунськими позиціями як на долоні й відразу почався їх гарматно-кулеметний обстріл. 4 каюки перекинулися та потонули, решта повернулись на свій берег. В результаті втрати склали 10 убитих та багато поранених. Вранці А. Железняков, за спогадами І. Косова-Суворова, посилаючись на термінові справи в Одесі – відплив назад (Суворов, 1935: 9). Тож, якщо

вірити І. Косову-Суворову, дані про героїчну участь в обороні придунайських міст А. Желєзнякова – чергова радянська легенда.

На світанку 1 (14) лютого, у небі над Виковим з'явився один аероплан. Він покружляв, скинув кілька дрібних бомб і відлетів. Потім з'явилося відразу кілька аеропланів, які полетіли цілеспрямовано бомбардувати «Терец». Канонерський човен зенітного озброєння не мав і був змушений відійти в море. Паралельно з цим о 4-й годині дня почалось бомбардування Вилкового. Румуни перед усім цілилися у дзвіниці церков, де знаходились артилерійські спостерігачі. Невдовзі обидві церкви – ліпованська та російська – були зруйновані. Втративши навідників, більшовицькі судна не мали змоги корегувати свій вогонь та змушені були відійти. Аероплани постійно поверталися і їм, разом із артилерією вдалося знищити другу баржу-канонерку. Було підбито канонерський човен «Донец». Досягши успіху, аероплани почали бомбами та кулеметами атакувати окопи, а батареї перенесли вогонь безпосередньо на Вилкове. Обстріл пошкодив будівлю штабу місцевої ради. Артилерія червоних почала відповідати, однак до кінця дня дві гармати вийшли з ладу і скінчилися снаряди.

Ввечері того ж дня Дунаєм підійшли 3 румунські монітори, а з моря 2 міноносця. Корабельні гармати теж почали обстрілювати місто. З Очаківського каналу російська артилерія спробувала відбитися, однак безрезультатно. До півночі все місто було у вогні, а першу роту вибили з позицій. На екстреній нараді ревком ухвалив рішення відступати та евакуюватися на доступних суднах до Одеси. Рішення ухвалили, а відступити організовано не змогли – дороги виявилися заповнені біженцями, що тікали з палаючого міста. У підрозділах почалася паніка, багато хто почав розбігатися. Бої тривали ще до 3 (16) лютого. Невдовзі більшовики змушені були, взявши всі продовольчі запаси, сісти на кораблі та покинути Вилкове. Г. Порошенку вдалося організувати зведений загін у 200 багнетів та пробитися в напрямку Аккерману.

Румунські війська, за офіційними даними, втратили в боях за місто вбитими 3 офіцерів та 130 рядових. Даних по поранених немає (Stănescu, 1999, Суворов, 1935: 10).

По завершенню бойових дій до командувача румунським флотом В. Скодрі прибула делегація з трьох місцевих липован. Вони оголосили, що здають місто, яке покинули червоні війська. В результаті Вилкове та Жебріяни були зайняті румунами без жодних перепон. Через неможливість евакуації більшовиками на Дунаї було залишено підводний човен № 3, річковий загороджувач «Одесса», тральщик «Юлия», 8 річкових канонерок, посилене судно та низку допоміжних суден. Крім того було румунами захоплено близько десяти барж із великою кількістю різного військового майна (Мельтюхов, 2010: 11).

Сили більшовиків вийшли в море у напрямку Севастополя в супроводі п'яти бойових кораблів. Їх зупинив шторм, який вони вирішили перечекати в Очаківському каналі. Однак під вогневим тиском з боку румунських моніторів 6 (19) лютого вони таки вийшли в море. Буря розкидала їх кораблі, а дві баржі були викинуті на берег на північний схід від с. Жебріяни (Kirîțescu, 1989: 252).

Таким чином дельта Дунаю та прилеглі території опинилися під повним контролем румун. Почалась методична робота по розшуку, роззброєнню та арештам учасників більшовицького руху.

Цікаво, що в Ізмаїлі на честь румунської перемоги, з ініціативи російських офіцерів загону М. Жебрака-Рустановича, було організовано святкування з балом. Звідному Морському Добровольчому полку влаштували парад, на якому бійцям урочисто було передано Андріївський прапор 1-го Морського полку. А от прапори 2-го, 3-го та 4-го Морських полків були ще на початку січня 1918 р. вивезені головою Центрального виконавчого комітету Придунайського краю П. Філоновим до Одеси, а потім доставлені до Петрограда, до Ради Народних Комісарів у справах розформування Окремої Балтійської морської дивізії. 11 (24) лютого загін М. Жебрака-Рустановича відправився до Болграда, де, з дозволу румун, поповнив свої запаси продовольства, озброєння та амуніції зі складів 6-

армії. Далі полк рушив на з'єднання з силами генерала М. Дроздовського, що проривався на Дон (Шишкіна, 2013; Шишкіна, 2022).

Щоб повністю взяти під контроль Південну Бессарабію румунам залишилося захопити ключову точку на нижньому Дністрі – Аккерман.

На початку лютого 1918 р. більшовики, що утвердилися в Аккермані, поставили під свій вплив Революційний штаб 6-ї армії. Частини цієї армії, частково підтримали більшовиків, частково Центральну Раду. Конфлікт між частинами призвів до збройних сутичок. Частини, вірні Українській Народній Республіці, прагнули опанувати Аккерман. У той самий час на Аккерман наступали і румунські війська (Савченко, 2006).

14 (27) лютого 1918 р. Ставка наказала командуванню румунського 6-го армійського корпусу розпочати наступ на Аккерман, по дорозі очистити села від більшовиків та відкинути їх за Дністер, взявши цей кордон під свій контроль. Для цього командування 6-го армійського корпусу 15 (28) лютого віддало наказ про створення зведеного загону під назвою «Аккерман». Він підпорядковувався командирі 13-ї піхотної дивізії І. Попеску. Загін складався з 5-го полку келерашів, 4-ї бригади рошиорів (елітна кіннота), роти велосипедистів 2-ї кавалерійської дивізії, 3-го єгерського полку, батальйону піхоти та двох кавалерійських взводів 11-ї піхотної дивізії та 25-ї піхотної бригади.

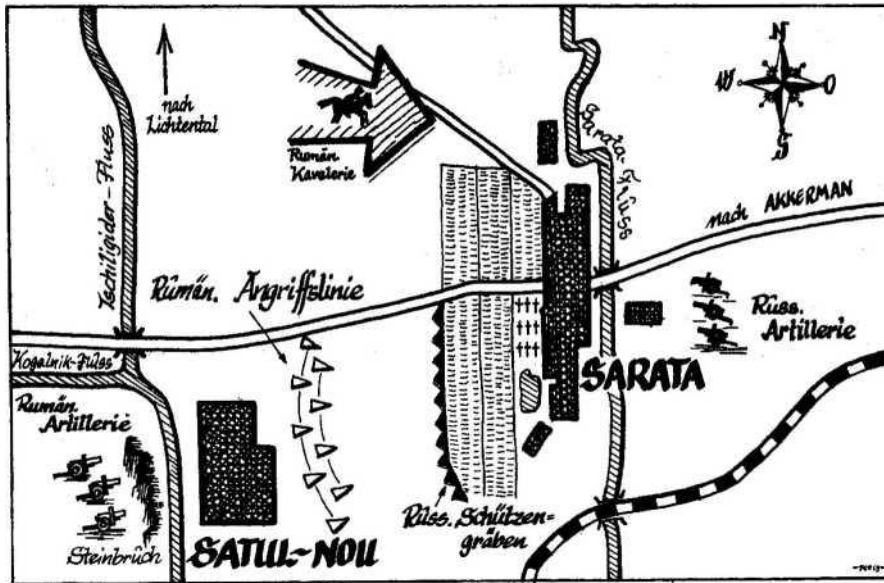
Війська рухались трьома колонами: крайніми зліва йшли 3-й єгерський полк з артилерією та 5-й полк келерашів; крайній справа – Оперативний флот морем, а сухоходом частини 47-го піхотного полку; в центрі – 25-та піхотна бригада й 4-та бригада рошиорів (Stănescu, 1999).

Завдання перед загonom «Акерман» стояло достатньо складне. Його підрозділи були ослаблені численними гарнізонами, залишеними в окупованих місцевостях, поліцейськими загонами, яким було доручено розвідувати села та роззброювати жителів, а також втратами, спричиненими боями та умовами зимового походу. Загону доводилося діяти на дуже великій території: від Болграда до Аккермана – 140 км, а ширина ділянки в напрямку північ-південь – 100 км. Щоправда, більшовицькі загони не мали міцної військової організації та дисципліни, тому не були занадто небезпечним супротивником. Труднощі витікали в основному від розтягнутих комунікацій та від строкатості й неоднорідності населення, яке необхідно було контролювати. Тож з міркувань політичного порядку румуни ставилися до цивільного населення обережно й лагідно (Kirîțescu, 1989: 252).

Румунські колони почали рух 19 лютого (4 березня). За чотири дні вони подолали 60 км маршів, роззброюючи населення та ведучи боротьбу з озброєними бандами чи більш-менш регулярними військами. По ходу руху, румунським військам довелося стикнутися з дводенною обороною більшовиками Татарбунарів та с. Кубей (Савченко, 2006).

Від Аккерману на зустріч румунським силам виступив загін більшовиків, що складався з піхоти, кінноти та артилерії. Підійшовши до Сарати червоні вимагали від населення контрибуцію в розмірі двох мільйонів рублів. У разі невиконання вимоги погрожували обстріляти селище з гармат. Хоча на той час інфляція дуже здешевила рубль, однак Саратовська громада не змогла зібрати необхідну суму.

Саме в цей критичний момент до Сарати підійшла румунська армія, яка напередодні ввечері непомітно встановила гармати в покинутих каменоломнях на вершині пагорба біля с. Сатул-Ноу (суч. Новоселівка). Коли наступного ранку румунська піхота та ескадрон кавалерії почали свій рух, більшовицькі війська кинулися до зброї та зайняли оборону по рову для виноградників на гребні пагорба. Гармати вони встановили на схід від Сарати за млином Освальда/Вагнера (див. Мал. 2). Почалась артилерійська дуель, на шляху якої опинились жилі квартали Сарати. Водночас румунські стрільці перебіжками просувалися вперед. Не витримавши бою, більшовики поспіхом відступили на схід до Байрамчі (суч. с. Миколаївка-Новоросійська).

Мал. 1. Бій біля Сарати (Wagner, 1970, 60)

За словами очевидців, того дня мешканці ховалися в льохах або закривали вікна кімнат пуховими подушками та ковдрами. Деякі постріли з румунських гармат впали серед житлових будівель. Не обійшлося без жертв. Місцевий житель Й. Штульмюллер був смертельно поранений рушничною кулею. Поранених і вбитих більшовики забрали з собою, тож їхні втрати не вдалося встановити. Своїх поранених румуни лікували в Гнаденталі (суч. Долинівка), де на квартирі у місцевого вчителя розмістили військовий шпиталь (Wagner, 1970, 61).

В цей час червоні в Аккермані активно готувалися до оборони. Їх основні сили складали більшовизовані солдати 6-ї армії, запасні полки Одеського, Севастопольського, Маріупольського та інших гарнізонів, матроси Чорноморського флоту, Дністровська флотилія (всього близько 2 тис. багнетів). Військово-революційний комітет міста на чолі з І. Караджаном реквізував комерційні кораблі «Георгій», «Адмірал». Їх використовували для перевезення озброєння та продовольства, евакуації поранених та цивільного населення (Мельник, 1978: 95-96).

23 лютого (8 березня) війська 50-го піхотного полку і кавалерійський ескадрон підійшли до Аккерману. Штурм міста був намічений на 24 (9 березня) лютого (Kirițescu, 1989: 253).

Паралельно з цими подіями румуни зазнали важкої поразки біля Рибниці на Дністрі від очільника військ Румчерода М. Муравйова. Далі він планував здійснити наступ безпосередньо в Бессарабію. Румунський прем'єр-міністр А. Авереску почав схилитися до підписання миру на умовах повного виведення румунських військ з Бессарабії протягом двох місяців. Румунське командування зобов'язувалося не втручатися у внутрішнє життя регіону. 23-27 лютого (8-12 березня) 1918 р., після переговорів в Одесі та Яссах, було підписано мирний договір – «Протокол ліквідації російсько-румунського конфлікту». 23 лютого (8 березня) радянські війська отримали наказ припинити військові дії проти румун (Савченко, 2006).

Однак, в цей же час було укладено Брестський мир, за яким більшовики мали вивести свої війська з України. Тож небезпеки від М. Муравйова на Дністрі та в Бессарабії вже не було. Тому провівши переговори із представниками Німеччини та Австро-Угорщини румунська сторона анулювала мирний договір із Радянською Росією.

Через прохід німецького загону з Румунського фронту Південною Бессарабією у бік України операцію по захопленню Аккермана перенесли на 24 години. Відповідно до умов

Брестського миру більшовикам не було більше сенсу утримувати Аккерман, тому вони відступили за Дністер. Місто було захоплено румунами без бою. 25 лютого (12 березня) генерал І. Попеску провів огляд військ у центрі Аккерману (Kirîţescu, 1989: 253).

Наприкінці лютого (середина березня) 1918 р. Бессарабія була поділена на чотири військові зони, контрольовані чотирма складовими дивізіями 6-го армійського корпусу румунської армії. Район Південної Бессарабії займала 13-а піхотна дивізія зі штабом у Болграді разом із 2-ою кавалерійською дивізією. Вони контролювали регіон до квітня 1918 р., коли місце 6-го армійського корпусу зайняв 5-й армійський корпус (Stănescu, 1999).

В подальшому долю регіону мали визначити взаємні перемовини румунського та українського урядів. Однак, в наступні роки українським очільникам доводилось більше уваги приділяти боротьбі з червоними, білими та іншими політичними опонентами за сам факт існування української державності. Таким чином «бессарабське питання» було зовсім не на часі.

Висновки. Отже, на початку 1918 р. в Південній Бессарабії на владу претендувало одразу кілька військово-політичних сил: УЦР, яку підтримували українізовані підрозділи колишньої російської армії; Румчерод, який спирався на більшовизовані загони Румунського фронту та Чорноморського флоту; Сфатул Церій, який звернувся по військову допомогу до Румунії. Однак складність умов в яких знаходилась кожна зі сторін не дозволяла взяти цей регіон під повний контроль. Україна воювала в цей час з більшовиками та планувала повернутися до «бессарабського питання» пізніше. Більшовики більше опікувалися втриманням влади в Росії та підкоренням України, а тому всі зусилля направляли не на втримання населених пунктів у Південній Бессарабії, а на вивезення звідси військового майна. Сфатул Церій не мав достатньо власних військ, тому запросив для наведення порядку в регіоні румун. Так сталося, що саме румунська армія в 1918 р. мала сили, можливість та міжнародну підтримку для того, щоб оволодіти всією Бессарабією. Окупація давала можливість вирішити ряд проблем по забезпеченню армії та власного населення, що постали після втрати частини румунських земель внаслідок військових невдач 1916 р. В умовах хаосу, у якому опинився край після Лютневої революції та Жовтневого перевороту, румунам практично силами одної 13-ї дивізії та Дунайського флоту вдавалось достатньо швидко і успішно просуватися регіоном та витіснити звідси більшовицькі сили, беручі під контроль місто за містом. При цьому вдалий збіг подій на міжнародній арені (Фокшанське перемир'я, Брестський мир) цьому значно посприяв.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Бойко О. Д. Проблема визначення кордонів України у період Центрально Ради (1917-1918 рр.). *Український історичний журнал*. 2008. №1. С. 29-38.

Гедін М. Українсько-румунські відносини напередодні та в період гетьманування Павла Скоропадського. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. 2012. № 17. С. 107-115.

Егоров Н. Борьба за советскую власть на Дунае и Измаильском районе в феврале – октябре 1917 года. *Красная Бессарабия*. 1928. № 1. С. 93-170.

Истрати Е. Демократическое движение за мир на Румынском фронте в 1917 году. Кишинёв, 1973.

Комунальна установа «Ізмаїльський архів» (далі – КУІА). Ф. 782. Ново-Троянське сільське управління с. Ново-Трояни Аккерманського повіту Бессарабської області, з 28 жовтня 1873 року Бессарабської губернії (1916 – 1918 рр.). Оп. 1. Спр. 3. Переписка з Чийшійським волосним правлінням про закупівлю полкового забезпечення, фуражу для коней нижніх чинів, про доставку палива для квартир Штабу армії та ін. 26 грудня 1916 – 19 грудня 1917 рр., 28 арк.

Кучик О., & Кройтор В. Міжнародні обставини політичного діалогу УНР і Румунії. *Вісник Львівського університету*. 2013. № 33. С. 12-24.

- Лапшин Р. & Пахмурин Ю. Черноморские «казаки». Морская коллекция 4. М., 2012.
- Мельтюхов М. (). Бессарабский вопрос между мировыми войнами 1917 – 1940. М., 2010.
- Менахина А. Вилково. Одесса, 1969.
- Михайлова А. Борьба Бессарабии против румынских захватчиков. Саратов, 1942.
- Обидин Ю. Румынские революционные отряды на юге Советской России (январь – апрель 1918 г.). *Война за прошлое*. 2018. URL: <https://razboiulpentrutrecut.wordpress.com/2018/03/24>
- Оськин М. Демобилизация Румынского фронта зимой 1917–1918 г. и судьба русского военного имущества в Молдавии и Бессарабии. *Вестник РУДН*. 2019. № 18(1). С. 31-49.
- Савченко В. Военный конфликт в Бессарабии. Война советских войск против армии Румынии (январь – март 1918). 2006. URL: http://militera.lib.ru/h/savchenko_va/02.html
- Сергійчук В. Українська соборність. Відродження українства в 1917-1920 роках. Київ, 1999.
- Соловйова В. Політика Центральної Ради щодо прилучення українських етнічних територій. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* 2008. № 15 С. 180-188.
- Шишкіна Р. Белое движение в лицах: полковник Жебрак-Рустанович. *Курьер недели*. 2013. 4 мая.
- Шишкіна Р. Художник Филонов – председатель ревкома. *Издательский дом «Литературный коллаيدر»*. 2022. 21 февраля. URL: <https://lit-collider.ru/2022/02/21/raisa-shishkina-hudozhnik-filonov-predsedatel-revкома/>
- Бессарабская жизнь. 1917. 6 декабря.
- Аккерманское слово. 1918. 12 января.
- Суворов І. Вилковские бои. *Красная Бессарабия*. 1935. № 1. С. 7-10.
- Dobrincu D. Tentația bolșevismului: Centrul revoluționar român de la Odesa, 1917-1918 (II). *Radio Europa Libera Moldova*. 2018. 29 martie. URL: <https://moldova.europalibera.org/a/blog-centenarul-unirii-dorin-dobrincu/29132379.html>
- Kirițescu C. Istoria războiului pentru întregirea României. Ediția a III-a, vol. II. București, 1989.
- Stănescu M. Armata română și unirea Basarabiei și Bucovinei 1917-1919. Constanța, 1999. URL: <https://harlau625.wordpress.com/2015/09/14/luptele-desfasurate-de-divizia-13-i-in-basarabia-in-1918/>
- Tatarynov I. The activities of the authorities to maintain public order in the Bessarabian province in 1917. *Danubius. Supliment. 80 years of higher education in Southern Bessarabia. Tradition, Culture, Education*. 2020. № 38. С. 149-164.
- Wagner F. Kriegseinwirkungen in Südbessarabien während des Ersten Weltkriegs und der Revolution. *Jahrbuch der Deutschen aus Bessarabien. Heimatkalender*. 1970. P. 60-62.

REFERENCES

- Akkermanskoe slovo. (1918, 12 yanvarya). [Akkerman word]. [in Russian].
- Bessarabskaya zhizn' (1917, 6 dekabrya). [Bessarabian life]. [in Russian].
- Boiko O. D. (2008). Problema vyznachennia kordoniv Ukrainy u period Tsentralno Rady (1917-1918 rr.) [The problem of determining the borders of Ukraine during the period of the Central Rada (1917-1918)]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* [Ukrainian Historical Journal]. №1. P. 29-38. [in Ukrainian].
- Dobrincu D. (2018,). Tentația bolșevismului: Centrul revoluționar român de la Odesa, 1917-1918 (II) [The Temptation of Bolshevism: The Romanian Revolutionary Center in Odessa, 1917-1918 (II)]. *Radio Europa Libera Moldova* [Radio Europe Free Moldova]. 29 martie. [in Romanian]. URL: <https://moldova.europalibera.org/a/blog-centenarul-unirii-dorin-dobrincu/29132379.html>

Egorov N. (1928). Bor'ba za sovetskuyu vlast' na Dunae i Izmail'skom rajone v fevrale – oktyabre 1917 goda [The struggle for Soviet power on the Danube and the Izmail region in February – October 1917]. *Krasnaya Bessarabiya* [Red Bessarabia]. № 1. P. 93-170. [in Russian].

Hedin M. (2012). Ukrainsko-rumunski vidnosyny naperedodni ta v period hetmanuvannia Pavla Skoropadskoho [Ukrainian-Romanian relations on the eve and during the hetmanship of Pavlo Skoropadskyi.]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho linhvistychnoho universytetu* [Bulletin of the Kyiv National Linguistic University]. № 17. P. 107-115. [in Ukrainian].

Istrati E. (1973). Demokraticheskoe dvizhenie za mir na Rumynskom fronte v 1917 godu [Democratic movement for peace on the Romanian front in 1917]. Kishinyov. [in Russian].

Kirițescu C (1989). Istoria războiului pentru întregirea României [The history of the war for the integration of Romania]. Ediția a III-a, vol. II. București. [in Romanian].

Komunalna ustanova «Izmailskyi arkhiv» (dali KUIA). F. 782. Novo-Troianske silske upravlinnia s. Novo-Troiany Akermanskoho povitu Bessarabskoi oblasti, z 28 zhovtnia 1873 roku Bessarabskoi hubernii (1916 – 1918 rr.) [Novo-Troyansk village administration of the village. Novo-Troyan of the Akerman district of the Bessarabian region, from October 28, 1873, of the Bessarabian province (1916-1918)]. Op. 1. Spr. 3. Perepyska z Chiishiiskym volosnym pravlinniam pro zakupivliu polkovoho zabezpechennia, furazhu dlia konei nyzhnykh chyniv, pro dostavku palyva dlia kvartyr Shtabu armii ta in [Correspondence with the Chyshiysky Volon Board about the purchase of regimental support, fodder for the horses of the lower ranks, about the delivery of fuel for the apartments of the Army Headquarters, etc.]. 26 hrudnia 1916 – 19 hrudnia 1917 rr., 28 ark. [in Russian].

Kuchyk O., & Kroitor V. (2013). Mizhnarodni obstavyny politychnoho dialohu UNR i Rumunii [International circumstances of the political dialogue between the Ukrainian People's Republic and Romania]. *Visnyk Lvivskoho universytetu* [Visnyk of Lviv University]. № 33. P. 12-24. [in Ukrainian].

Lapshin R. & Pahmurin YU. (2012). CHernomorskie «kazaki» [Black Sea «Cossacks»]. *Morskaya kolleksiya* [Marine collection]. № 4. M. [in Russian].

Mel'tyuhov M. (2010). Bessarabskij vopros mezhdu mirovymi vojnami 1917 – 1940 [The Bessarabian question between the world wars 1917 – 1940]. M. [in Russian].

Menahina A. (1969). Vilkovo [Vilkovo]. Odessa.

Mihajlova A. (1942). Bor'ba Bessarabii protiv rumynskih zahvatchikov [The struggle of Bessarabia against the Romanian invaders]. Saratov. [in Russian].

Obidin YU. (2018). Rumynskie revolyucionnye otryady na yuge Sovetskoj Rossii (yanvar' – aprel' 1918 g.) [Romanian revolutionary detachments in the south of Soviet Russia (January – April 1918)]. *Vojna za proshloe* [War for the past]. [in Russian]. URL: <https://razboiulpentrutrecut.wordpress.com/2018/03/24>

Os'kin M. (2019). Demobilizaciya Rumynskogo fronta zimoj 1917–1918 g. i sud'ba russkogo voennogo imushchestva v Moldavii i Bessarabii [Demobilization of the Romanian Front in the winter of 1917–1918 and the fate of Russian military property in Moldavia and Bessarabia]. *Vestnik RUDN* [Herald of RUDN]. № 18(1). P. 31-49. [in Russian].

Savchenko V. (2006). Voennyj konflikt v Bessarabii. Vojna sovetskih vojsk protiv armii Rumynii (yanvar' – mart 1918) [Military conflict in Bessarabia. The war of Soviet troops against the army of Romania (January – March 1918)]. [in Russian]. URL: http://militera.lib.ru/h/savchenko_va/02.html

Serhiichuk V. (1999). Ukrainska sobornist. Vidrozhennia ukrainstva v 1917-1920 rokakh. [Ukrainian sobornost. Revival of Ukrainianism in 1917-1920]. Kyiv. [in Ukrainian].

SHishkina R. (2013). Beloe dvizhenie v licah: polkovnik ZHebrak-Rustanovich [White movement in faces: Colonel Zhebrak-Rustanovich]. *Kur'er nedeli* [Courier of the week]. 4 maya. [in Russian].

SHishkina R. (2022). Hudozhnik Filonov – predseatel' revkoma [Artist Filonov is the chairman of the rev committee.]. Izdatel'skij dom «Literaturnyj kollajder» [Literary Collider

publishing house]. 21 fevralya. [in Russian]. URL: <https://lit-collider.ru/2022/02/21/raisa-shishkina-hudozhnik-filonov-predsedatel-revкома/>

Soloviova V. (2008). Polityka Tsentralnoi Rady shchodo pryluchennia ukrainskykh etnichnykh terytorii [Policy of the Central Rada regarding the annexation of Ukrainian ethnic territories]. *Problemy istorii Ukrainy KhIKh – pochatku KhKh st.* [Problems of the history of Ukraine in the 19th and early 20th centuries]. № 15. P. 180-188. [in Ukrainian].

Stănescu M. (1999). Armata română și unirea Basarabiei și Bucovinei 1917-1919 [The Romanian army and the union of Bessarabia and Bukovina 1917-1919]. Constanța. [in Romanian]. URL: <https://harlau625.wordpress.com/2015/09/14/luptele-desfasurate-de-divizia-13-i-in-basarabia-in-1918/>

Suvorov I. (1935). Vilkovskie boi [Vilkovo battles]. *Krasnaya Bessarabiya* [Red Bessarabia]. №1. P. 7-10. [in Russian].

Tatarynov I. (2020). The activities of the authorities to maintain public order in the Bessarabian province in 1917. *Danubius. Supliment. 80 years of higher education in Southern Bessarabia. Tradition, Culture, Education.* № 38. P. 149-164. [in English].

Wagner F. (1970). Kriegseinwirkungen in Südbessarabien während des Ersten Weltkriegs und der Revolution [War effects in South Bessarabia during the First World War and the Revolution]. *Jahrbuch der Deutschen aus Bessarabien. Heimatkalender* [Jahrbuch der Deutschen aus Bessarabien. Heimatkalender]. P. 60-62. [in German].

АНОТАЦІЯ

Події Української революції 1917-1921 рр. посідають важливе місце в історії нашої країни. Однак деякі українські регіони, через комплекс військових та політичних причин випали з загальної уваги дослідників, бо опинилися за межами УНР та Української держави. Одним з таких регіонів стала Південна Бессарабія (сучасний південь Одеської області). Навіть сучасна історіографія практично не приділяє уваги тому, що відбувалося в цьому регіоні в буремний 1918 р. Метою статті є розглянути військово-політичну ситуацію, що склалася в Південній Бессарабії на початку 1918 р. та прості дослідження ходу бойових дій між різними військовими з'єднаннями, в результаті яких регіон опинився під владою Румунії. Для створення більш достовірної картини, автором залучено цілу низку різноманітних джерел та робіт дослідників іноземного походження. Доведено, що в 1918 р. в Південній Бессарабії на владу претендувало одразу кілька військово-політичних сил: УЦР, яку підтримували українізовані підрозділи колишньої російської армії; Румчерод, який спирався на більшовізовані загони Румунського фронту та Чорноморського флоту; Сфатул Церій, який звернувся по військову допомогу до Румунії. Однак складність умов в яких знаходилась кожна зі сторін не дозволяла взяти цей регіон під повний контроль. Саме румунська армія в 1918 р. мала сили, можливість та міжнародну підтримку для того, щоб оволодіти всією Бессарабією. В статті докладно встановлено хронологію руху румунської армії від Кагулу до Аккерману у 1918 р. та бойових зіткнень між різними військовими формуваннями, що мали місце в регіоні.

Ключові слова: Бессарабія, румунська армія, УЦР, більшовики, Дунайська флотилія, Болград, Ізмаїл, Кілія, Вилкове, Аккерман.